

ami volt atyáimé. Nyugodalom a lélekben, megelégedés azzal, amit Isten a földi jóból ad. Nem áldás ez?... Gyermekeimet felnevelhettem, nem tudom hogyan, nem tudom miből. Isten segített benne. Mind hív és istenfélő. Szívem nyugodt és vidám.“

Nem hiszem, hogy ma már ne volna ilyen nyugodt és vidám szívek. Miért nem látják meg modern írónk az ilyeneket is?

Szinnyei Ferenc.

Ady-múzeum. Mintegy négy évtizeddel Petőfi halála után indult meg a „Petőfi-Múzeum“. A benne összegyűjtött adatok eredménye lett Ferenczi Zoltán Petőfi-életrajza, melynél teljesebb és részletesebb egy írónkról sem látott még napvilágot. Arany János halála óta több mint négy évtized járt el. Arany-múzeumot senki sem indított s még nincs kielégítő Arany-életrajzunk. Ady halála után alig hat évvel már előttünk az „Ady-múzeum“ első kötete.

Egy Arany-múzeum megindítása ma sem volna késő, sem fölösleges. Viszont az Ady-múzeumot korainak tartjuk. Paradoxnak látszik, de az a való, hogy hiteles adatok összegyűjtéséhez megfelelőbb bizonyos időbeli távolság, mint az egykori közelség optikája. Az idő sok apróságot elfedez ugyan, de fontos dokumentumokat rendszerint megőrzi és ki enged ázni magából; másfelől sok oly lakatot is letördel, mely a kortárs tartózkodása, hiúsága, féltékenysége, szemérme, emberi gyöngesége zárja el a birtokában levő adalékokat. Történethez idő kell: történelmi állásfoglaláshoz csaknem elengedhetlen feltétel az idő múlása.

Van-e Ady feltétlen hívei közt magyar irodalomtörténész már most olyan, ki csodált költőjével szemben az adatgyűjtés tiszta tudományos szempontjaira akar és tud szorítkozni, s ennél fogva alkalmas a gyűjtés irányítására, a sokszor naív, máskor rosszhiszemű, lelkiismeretlen, feledékeny, legtöbbször elfogult közlők adalékainak kritikai ellenőrzésére?

Az Ady-Múzeum szerkesztői, Dóczy Jenő és Földessy Gyula a kötet elejére tett programjukban szigorú tárgyilagosságot ígérnek, s a „világnézeti és politikai elfogult-

ság“ teljes kizárását. Vállalatukat elsősorban „történeti adatgyűjtés“ énynek, irodalom- és kortörténeti adattárnak“ szánták; nem állítják, hogy az összehordandó mozaikdarabokból egyszerre végleges és egyedül hiteles arcképe alakul ki Adynak; életrajzi adatok fontosságát nem becsülik túl a műveké felett. Dóczy Jenő Ady-anthológiájával meg is mutatta már, hogy képes esztétikai bírálatra Adyval szemben; Földessy Gyula viszont, bár Adynak legelfogultabb rajongója, Ady-magyarazataival a tudományos interpretálás területére vezette át a vitát.

A koraiságot illető aggodalmunk mégsem alaptalan. Íme: „A szorosan vett adatgyűjtésen kívül nem zárkozunk el nagyobb összefoglaló tanulmányok közlése előtt sem, melyek Adyval olyan didaktikus cézzal foglalkoznak, hogy a XX. század e legnagyobb lírai lángelméjének ismerete minél teljesebbé váljék a közönség körében s kultusza elfoglalja az őt megillető helyet a nemzet köztudatában.“ Hogy csak a XX. század legnagyobbjának mondják, 76 évvel a század letelte előtt, a szerkesztők részéről az még önmérsélet számba megy, hiszen Földessy Gyula egy tanulmányában, ugyane kötetben „a világ alighanem legnagyobb lírikusának“ mondja Adyt, s azt hisszük, Dóczy sem igen adná alább. Azt is hajlandók volnának mérsékletnek minősíteni, hogy Ady ismeretét minél teljesebbé kívánják tenni a közönség körében. Mihelyt azonban nemcsak egy költői tehetőség elismertetését, hanem kultusza megteremtését célozzák a nemzet köztudatában, kilépnek abból a körből, melybe programjuk zömével ígérkeztek, s mely tisztán tudományosnak volna mondható; ellenben visszaesnek oda, ahol az egész Ady-kérdés eleddig megrekedt: a pártálláspontra. Nekik is korai hát még a tiszta tudományos célkitűzés.

Sajnos, nálunk éppen a legnagyobb értékek gyakori sorsa a magát ünneplésekben kiélő „kultusz“, mely eltanulható jelszavaknál s retorikai alkalmaknál ritkán eredményez többet. Rendesen előidézi azonban a csak némiképp eltérő nézetűek ellenszenvét s észrevétlenül a tagadás felé szorítja őket. Kultusz és hovatovább kialakuló ellenzéke közt

így vész el közön-kézen egy-egy nagy értékünk, melyet kevesebb zajjal, több egyéni elmélyüléssel a maga kisebb-nagyobb körében kiki ápolhatna s terjeszthetne.

Ady esetében az anélkül is meg-lévő ellenszenvet egyenest kihívja a „kultusz” célkitűzése. Azt hittük, hogy a szerkesztők, igazi tudományos célt tűzve maguk elé, kihúzzák a kérdés méregfogát, s lehetővé teszik Ady ellenzékének is az elvégre higgadt foglalkozást költészetével, és legalább azt, hogy az Ady-múzeumot ellenszenv nélkül fogadja s forgathassa. De ilyen első-lás nemesak a programmban, hanem a kötet egy közleményében is van, melynek semmi egyéb feladata nem lenne, mint hogy szószerint közzétegye a „Holnap” körül annak idején kifejlődött vita egész anyagát. Nem habozunk kijelenteni, hogy ilyen-mű közleményeknek tulajdonítunk egyelőre legtöbb becset a vállalatban. De a közlő, Földessy Gyula, tehát éppen a szerkesztők egyike, miután egy 1909 február 7-i nyilatkozat közlésével a vitaanyagon végighaladt, jónak látja még idézni Négyesy Lászlónak egy ide semmi-kép sem tartozó, 1920-ból származó nyilatkozatát, mely megállapítja, hogy a nyugatos mozgalommal szemben a magyar kritika mulasztást követett el, s ideje lenne immár kielejtezni a rosszat, elismerni, ami jó. Vajjon az Ady-múzeum szerkesztőjének, ha már e nyilatkozatot idefércelte, nem kellene-e beérnie azzal, hogy méltányolja e konzervatív oldalon jelentkező higgadságot? Szabad-e éppen neki oly elménesség-gel megfejelnie méltánylatát, mely ismét csak arra jó, hogy azt az oldalt elkedvetlenítse? Így végzi ugyanis: „Nem kell sok jóstehetség hozzá, hogy Ady halálának 25 éves fordulójára előre megjövendöljük az Akadémia, a Kisfaludy- és Petőfi-Társaság minden fenntartás nélkül való lelkes Ady-ünnepségeit.” Négyesy említett soraira Osváth Ernő hívta fel Földessy figyelmét, s valóban a „Nyugat” szelleme kísért az ily tapintatlanságban. A Nyugat volt ugyanis az, aki magához kö-tötte Adyt, s ahelyett, hogy magyarázta volna, mindent megtett arra, hogy még jobban elvadi-tja tőle a költő ellenzékét. Ezt akarja-e az Ady-múzeum is? Úgy vélnék, e vál-

latatnak egy második lépést kellene jelentenie Ady költői sorsában a Nyugat után: a zürzavar kihívó fokozása helyett és után a tapintatét, mely megérti az ellenállás lelki indítékait s inkább áttereli a” egész Ady-problémát a tudomány semleges területére, mintsem hogy tovább folytassa a tyúkszem-taposást egy-egy kis személyes siker kedvéért, mit az olesó élctől várhat.

Ami pedig a jövőndölést illeti, én inkább azt szeretném megjósolni, hogy az Ady-múzeum következő kö-teteiből elmaradnak efféle balfogások, s hogy e vállalat csakugyan az a második lépés lesz, melyet említettem.

De szóljunk néhány szót az első kötet anyagáról is.

Jelentéktelenebb része: Ady személyes ismerőseinek közleményei. Apró-cseprő emlékek, esetleg jellemzések. Panaszoknak a szerkesztők, hogy felszólításuknak, melyet Ady ismerőseihez, barátaihoz intéztek, kevés fogantja lett. Úgy látszik, több a józanon gondolkodó, s élményeit értékelni tudó ember, mint hinnék. Egyiküknek, Odry Árpádnak a válszát közli is a kötet: „Igazságtalanság volna emléke (t. i. Ady) iránt, ha egy-egy múlt emlékü találkozásunkra következtetéseket építenék, vagy azokból komolyan vehető adatokat akarnék szolgáltatni fejlődésének történetéhez.” Tényszerű adatoknak, apróknak is, lehet értelme, haszna az életrajzíró számára. De többnyire magunkon tapasztalhatjuk, hogy a személyes érintkezés emléke nem annyira elbeszélni való anyagot jelent számunkra, mint inkább valami öntudatlan beigazítást az egyénről és költőről való ítéletünknek. A személyes érintkezés emléke nagy segítségére lehet a hivatott kritikusnak, irodalomtörténésznek, mert az emberrel is ellenőrizheti a képet, mi az íróról alkot. Viszont ugyanaz lehet sok elfogultságnak a forrása is.

Érdekes látnunk a különféle „kö-zönség”-típus a kötet ily természetű közleményei során. Jön előbb a régi fajta, a jóhiszemű magyar, Petőfi-sablonra stilizálja a költő emlékét, kit még feltűnése előtt ismert; per „Bandi” emléceti, mint ahogy Petőfit volt szokás Sándorozni. Bele-játsszik e felfogásba némi lokálpatriotizmus is, mely büszke a kis város hírességére, s minden apróság-

nak nagy érdeket tulajdonít. Egyike ez a legrokonszenvesebb tírusoknak, s Ady tábora leginkább ilyen ifjúkori, híresség-előtti ismerősök vittek valami naiv és hagyományos magyar zamatot. Jön aztán a másik: ez már tudja, miért vonzódik Adyhoz s kikeresi kezdő újságírókorából azon cikkeit, melyekben későbbi politikai felfogása gyökereire ismer.

(Megjegyezzük, hogy ily, szemelvényyszerű közléseket csak a szerkesztőktől fogadnánk szívesen; ők felelnének arról, hogy nem egyoldalú szempontból történt a szemelgetés.) Jönnek aztán íróársak, kik tőle nyertek ösztönzést, sőt támogatást annak idején, de tőle akkor egy vagy más okból elidegenedtek s most magyarázkodnak: vagy azóta ők ábrándultak ki Adyból, ki ifjabb koruk ideálja volt s e tényt most sistergő, maotalan bókokkal puffogatják körül, mint Móríc Zsigmond a kötet elején. Bizony nem sok ezek közleményeiben az értékes adat, s ritka köztük, aki — mint Oláh Gábor, minden szándék nélkül, egyszerűen elmondja Adyval való találkozásait, bár fölösleges lírai nyitánnyal.

Az íróársak közt külön áll Ignotus, ki egy régebbi, s itt (nem tudni, mi okból) újra lenyomatott cikke szerint „beérkezett voltának minden lehetőségét buzgón állította Ady zsenijének szolgálatába“; jóban is volt vele; mindamellett nem volna meglepetve, ha Adynak valamelyik napfényre kerülő levelében „valami gyilkos legyintés találtatnék“ róla vagy ellene. Talán e legyintést akarja eleve viszonozni kis cikkében, mely az ő kétszínű, nyaktekeresmondatszövéseben elmondja Adyt nem jó embernek, alázkodó szolgának, kíméletlen zsarnoknak, önzőnek, — prsze nem így, mint én itt, hanem folytonos bókoló hátrálások közt, s a nagyrabecsülés mártásába fojtva. Ilyen szerinte a legtöbb zseni, s Ady is azért volt joggal ilyen, mert zseni volt. Ráadásul állítólag maga Ady is tisztában lett volna vele, hogy az ő természete ilyen; s ezt a tudatosságot tartja Ignotus legtöbbre benne, mert „kísérteties tudatossága, melynél csak tudatlanságának hatalma volt kísértetiesebb“... — elég! e komédiás stílus legellenszenvesebb irodalmi benyomásainkat idézi fel.

Legkomolyabb értékűek a két szerkesztőnek a közleményei. Dóczy Jenő „Ady, a holnaposok és a szocialisták“ címen teljes szövegközléssel ismerteti a Népszava „irodalmi“ vitáját Ady Endre körül, mely e napilapban 1909 jan. 26. és febr. 27. közt folyt le. A Népszava cikkírói túlnyomóan Ady ellen foglaltak állást. Nyilatkozataikat korlátozt osztályszempont és a „modernség“ naiv bálványozása jellemzi. Beléjük van verve, hogy ők moderneek; egyetlen kérdésük tehát: mi is legyen az a modern valami (természetesen az osztályharc), s Ady költészete az-é? Pártvezetőség foglalkozik a kérdéssel, szabadjára ereszti a vitát, majd mikor az erősen Ady rovására kezd alakulni, hirtelen megszünteti. Nyilván céljával ellenkezett a cikkírók álláspontja, kik általában ugyan modernnek, de polgárinak, „a degenerált burzsoázia költőjének“ tartották Adyt, de amiért a polgári társadalom őt „kinevette vagy kipofozta“, úgy vélik, a proletárságnak nem okvetlenül kell őt tárt karral fogadnia.

A másik szerkesztő meg az Ady és A Holnap körüli vitához közöl adalékokat. E vita 1908 szeptemberétől 1909 februárjáig zajlott le, — jobban mondva: posványkodott. A Holnap című anthologia megjelenése adott rá alkalmat, s részt vett benne az irodalmi közéletnek jóformán minden tényezője és organuma. Beleszólt maga Ady is. Az egész vita meglehetősen üres és felszínes. Érdekes azonban, hogy a legkülönbébb pártvélemények is általában megegyeznek abban, hogy Adyt különválasztják kísérététől. Valóságos üditő olvasmány e sorozatban Herczeg Ferenc Horkayné-párbeszéde. Egyebek közt ezt mondja: „Ady Endrének kegyetlen irtóháborút kellene indítani az iskolája ellen, mely abból él, hogy kilószámra kiméri az ő húsát.“ Három hét múlva ugyancsak Herczeg Ferenc hetilapjában meg is jelent Adytól egy cikk, a híressé vált „Duk-duk-atiér“ címen, mely mintha megfogadta volna Herczeg tanácsát. Ez a Duk-duk-affér dolga különben még mindig nem egészen világos. Talán lesznek, akik többet tudnak felőle. Vajjon Herczeg Ferenc nem tud-e valamit?

Az Ady-irodalom ily összefüggő

sorozatainak egybeállításával ezentúl is jó szolgálatot tehetnek még a szerkesztők, s legokosabb, ha beírják az adatok egyszerű újraközlésével. Földessy, mint már említettem, jónak látta némi kis maliciózus pótlékkal megszerezni az említett sorozatot. Annak, ha célszerű nem volt is, legalább még volt jelentése. Mi értelme lehet azonban a 75. lap alján olvasható szerkesztői jegyzetnek? A Hét-nek u. i. egy Hatvany Lajost csipkedő cikke említést tesz ez utóbbinak ily című előadásáról: „A magyar alanyi költészet *Arany Jánostól Ady Endréig*.” Ehhez a címhez jegyzi meg kifürkészhetetlen bölcseséggel a „*Szerk.*” (melyik?) a következőket: „Érdekes jelenség, ami leginkább mutatja az idők megváltozását, hogy a forradalmak után egy keresztény sajtóvállalat kiadásában majdnem ugyane cím alatt jelent meg egy kis füzet: *Aranytól — Adyig.* — Írta Horváth János.” Mi lehet ebben az érdekes? — hiába töröm rajta a fejemet. Mi köze kis füzetem címének a sajtóvállalathoz, amelynek kiadtam? S ha a címekben van valami egyező részlet, van-e a tartalmakban is? Mi jelzi itt az idők változását?

Földessy különben az Ady-magyarázatban legerősebb. Ebbe vágó cikke kettő is van a kötetben. Ő kéreken tagadja, hogy Ady érthetetlen volna, s valóban sok nehezen érthetőt sikerült már neki megmagyaráznia. Eljárása igen egyszerű és helyes: Adyt magából Adyból magyarázza; amely soron, vagy szakszon fennakad, ahhoz összekeresgéli Ady összes műveiből a rokon képeket, szimbolumokat, látomásokat. Így, ami egyenként és elszigetelten érthetetlennek tetszett, csoportosan és egymás világánál feltárja jelentését. Ady képzeletvilága apránként tisztázódik, s néhány alapvető szimbolum állandó sugalmazottjának tetszik. Ezek egész pályáján végigkísérik, mintegy ostromlóják őt, elő-előbukkannak, társulnak más képzetekkel, gazdagoznak, fejlődnek, s végül egy-egy darabban teljes kifejezésre jutnak el. Aki Adyt érteni akarja, annak az egész Adyt ismernie kell. Ebben nagy igazság van. De akkor nem igen csodálkozhathatni rajta, hogy érthetlensége, homálya miatt oly sok volt a panasz. Földessy cikke egyenest igazolása

annak, amit Adyval szemben „értetlenségnek” volt szokás mondani. „Hogy kell Adyt olvasni?” — kérdi cikke címében Földessy, s felel rá úgy hogy egyetlen költeménye megértésével húsz lapon keresztül foglalkozik.

De nem furcsán hangzik-e ugyanezen Földessynek egy másik cikkében ez az állítás: „Ady költői beszéde a legesodálatosabban egyszerű, akárcsak a Petőfié?” Igen, nagyon egyszerű, ha már Földessy-féle évtizedes munkával a végére jártunk. Egyelőre azonban azt látjuk, hogy ő maga is javítani kénytelen egy-egy korábbi magyarázatát, Hatvany Lajoséiból pedig egész csoportot helyreigazítani. Ez talán mégsem vall Petőfi-féle egyszerűsére.

Földessy nemcsak magyarázója, hanem a legelfogultabb rajongója is Adynak. Rajongásába belejátszik a filológus ámulata is az általa följegyzett rendszer „csodálatos” egyszerűségén. Pedig „versmotívumoknak” egy egész költői pályán végigbujkálását s átszövődését más költők műveiben is jól ismerjük, anélkül, hogy abban keresnők nagyságuk jogcímét.

Még egy pár megjegyzést minden rendszer nélkül.

Már megjelent cikkekről (mint itt pl. a Nagy Sándoré, Ignotusé) meg kellene mondani mikor s hol jelentek meg először. Oly szerzőkről, kiknek nevét a közönség még nem ismeri, jó volna megmondani, kik és mik ők; nem árt azt tudni adataik megítéléséhez. Az Ady-múzeumhoz egy bibliografiai rovat is hozzátartoznék, mely leltározná az Adyra vonatkozó eddigi irodalmat s folytatólagosan nyilvántartaná az ezutánit. Szent György-nap éjfele boszorkányos, babona-űző időpont: a 142. lapon olvasható találgatások helyett ez talán többet magyarázna. (L. Tompa Mihály: *A keresztútról.*) A 157. lapon olvasható magyarázat vajon nem a „fukar”-ral téveszti össze a „kufárt”? *Horváth János.*

Szindarab Csokonairól. A Lilladalkok és a Dorottya szerzője nem hiába bizonyítgatta egyik szép versében a lélek halhatatlanságát, szeleme ime tovább él: kedvre hangol eszméltet, sőt mint számos példa mutatja, földi sorsának ihlető ere-